

Protiv(re-)produktivni rad

Marina Višmid

Cilj ovog predavanja biće relativno skroman. Oblast moje intervencije su debate o menadžmentu društvene reprodukcije koje se trenutno vode u Velikoj Britaniji, kao i ovde, jer Nemačka je jedna od dve vodeće zemlje koje promovisu strogost makro ekonomskih politika na nivou cele Evropske Unije. Intervencija će se sastojati iz propitivanja šta bi značilo postaviti društvene prakse koje ne proizvode tržišnu robu u okvirima nadničarskog odnosa, u užem smislu, i u okvirima vrednosti, u širem smislu. Kontekst ovog propitivanja biće zahtevi da neplaćeni ili nedovoljno cenjeni rad bude nadoknađen, i kako su se slični zahtevi u istorijskom i političkom smislu odvijali kroz primere kao što su *Wages for Housework* (Nadnice za kućni rad), osnovni zagarantovani prihod, njujorška grupa *W.A.G.E.* (Working Artists in the General Economy [Umetnici u radu u generalnoj ekonomiji]). Zahtevi postoje i danas i nadovezuju se na prethodne, mada neke postavlja i država koja je nekadašnje oblike rada i socijalnih usluga u okviru nadničarskog odnosa i institucija danas preinačila u rad i usluge bez nadoknade koji se obavljaju na dobrovoljnoj osnovi. U pitanju je vrsta rada za zajednicu koju obavljaju oni koji (još) uvek nisu uhapšeni, što je upravo slučaj sa predlogom britanske koalicione vlade za projekat pod nazivom „Big Society” (*Veliko društvo*) (1). Teorijska kao i politička osnova ovog propitivanja je feminizam, posebno italijanski autonomni i materijalistički feminizam koji je doveo do kampanje *Wages for Housework*, i do teorije oblika vrednosti koja je dolazila iz levog, kritičkog i hegelijanskog marksizma, čiji bi protagonisti bili Mojše Poston (Moishe Postone), Kris Artur (Chris Arthur) i diskursi oko „komunizacije“ (2) (communisation) sa Brunom Asturijanom (Bruno Asturian), *Endnotes* i *Théorie Communiste*. Takođe bih želela da dam uvod ovom propitivanju povezivanjem sa njegovom pozadinom u mom tekućem istraživanju o društvenim praksama koje su otporne na upisivanje u oblik vrednosti u kapitalu jer su problematične za komodifikaciju – kućni rad, umetnost koja ne proizvodi objekte – i kako je ovaj problem prevaziđen ili pak nije, novim formiranjem ekonomskih parametara ovih praksi i njihovim tretiranjem kao „usluga”. Drugi aspekt bi bio proizvodnja subjektivnosti koja se pojavljuje iz borbi koje neophodno uključuju i identifikaciju i negaciju, konsolidaciju i disperziju društvene kategorije ili identiteta, a feminističke kao i komunističke politike dva su primera na kojima radim već neko vreme (iako isti paradoksi ili, pre, dijalektike mogu da se pronađu u svakom društvenom prokretu koji mora da prizove grupni identitet koji marginalizuje, da bi i prevazišao opresiju tog identiteta i da bi izmenio društvene uslove koji su ga omogućili, to jest, totalitet). Ono što ove dve strane propitivanja imaju zajedničko, za mene, je pitanje strategije. Postoji izreka da ono što ne ubije kapitalizam samo ga čini jačim, i to takođe važi i za „ekcesivne zahteve“ kao što su

zahtevi *Wages for Housework* ili osnovni zagaranovani prihod za sve, koji su primenjeni samo do nivoa na kojem se uvećavaju nadzorni kapaciteti države u ime sposobnosti kapitala da eksploatiše one koji primaju ovake „beneficije“. Ovakvi „ekcesivni zahtevi“ značili su podizanje društvenih borbi na drugi nivo, onaj koji ima tendenciju da nosi paradoksalni karakter toga da su njihovi praktični ciljevi toliko u suprotnosti sa motivima profita, da daleko od postavljanja zahteva kapitalizmu koje on ne može da ispuni (ili, kao što je Silvija Federiči [Silvia Federici] napisala, 'Wages Against Housework' [Nadnice protiv kućnog rada]), ti zahtevi jedino mogu da se realizuju u revolucionarnoj situaciji iz koje su kapital i država eliminisani. Slično se može reći za socijal-demokratske zahteve u militantnom duhu, kao što su mnogi argumenti i zahtevi koje trenutno postavljaju obrazovni pokreti da „obrazovanje mora da bude besplatno“: kao zahtevi, izgleda, da se u savetodavnom duhu obraćaju kapitalističkoj državi koja je izgubila svoj put, ili političkom subjektu kome jedino mogu da se obrate refleksivnim kapacitetom, kao subjektu Kantovog estetskog suda. Ali, ne treba zanemariti činjenicu da ovakvi zahtevi mogu da razviju pravu moć, gledajući ka prilično suženim horizontima kapitala trenutno, posebno u Evropi i u SAD-u.

Dakle, ako bih počela iz istorijskog ugla, želela bih da predočim iskustvo italijanskog autonomnog marksizma, ili *operaizma* kako se još naziva, iz dva ugla: jedan je negacija rada, i drugi je redefinisane neproduktivnog u produktivni rad. Stanovište negacije rada je na dobar način sažeo Mario Tronti kroz mišljenje „odbijanja rada“ i odbijanja političkog identiteta koji proizilazi iz mesta radnika u društvenim odnosima kapitala: „Da bi se borila protiv kapitala, radnička klasa mora da se bori protiv sebe same utoliko što je kapital.“ U ovom smislu, ono što *operaizam* radi, od samog početka, bar što se tiče Trontija i Pancijerija (Panzieri), jeste da zahteva odbacivanje produktivnosti kao konstitutivnog elementa kapitalističkih društvenih odnosa, pre nego valorizaciju produktivnosti otrgnutu od kapitalističke kontrole: ovo je kapital koji se razume kao društveni odnos, a ne kao parazitska moć, kako smatra dosta post-autonomnih pisaca. Ovo poslednje proizilazi iz autonomnog „Kopernikovog preokreta“ koji je takođe inicirao Tronti, a to je da je rad primarna a ne zavisna varijabla u razvoju kapitala. Druga pozicija je redefinisane kućnog rada, nege kao rada, itd. kao produktivnog rada koje su preduzele autonomne feministkinje, kao što su Marijaroza dala Kosta (Mariarosa Dalla Costa), Silvija Federiči, Leopoldina Fortunati, itd. što čini osnovu zahteva *Wages for Housework* kampanje.

Najpre ću govoriti o drugoj tački: te feminističke aktivistkinje i teoretičarke su tokom sedamdesetih godina XX veka bile odgovorne za isticanje neophodnosti neplaćenog rada u sistemu proizvodnje zavisnom o plaćenom/nadničarskom radu. Ovaj argument se obraća proizvodnji viška vrednosti (zavisnost profita o neplaćenom radu) sa stanovišta podele radničke klase koja je preokrenuta u

korist kapitala, i stoga je štetna radničkom otporu ili samo-aktiviranju. Nadnice dele radnike jedne od drugih i proizvode oblik discipline i identifikacije između interesa rada i kapitala (iako treba da se naglasi da nadnica održava dijalektičku neusklađenost između ovih interesa, dok preovladavanje dūga danas, na primer, prinudno zatvara raskorak kojim ta neusklađenost može da postane mesto borbe). Rešenje kojim bi se kućni rad i nega kao rad kolektivizovao takođe je nedovoljno, sve dokle rodna podela plaćenog i neplaćenog rada ostaje nepromenjena, kao i njena pozicija u okviru šireg kapitalističkog režima nadničarskog rada. Strateška važnost redefinisanja „rada žena” u produktivni rad u smislu kapitala takođe je bila važna, jer su muškarci kao „produktivni radnici” bili najradikalniji i najviše mobilizovani deo autonomističkog radničkog pokreta. Upravo je to bio način da se feministički i radnički pokreti povežu na osnovama eksploatacije, i da se radnički pokret proširi na društvenu reprodukciju, kao što se to moglo videti na osnovu fenomena samo-reduktivnosti, proleterske kupovine, skvotiranja, itd. (3) Takođe je u fokus doveden diskurs „odbijanja rada”, a isticano je da je štrajk domaćica imao potpuno drugačije značenje od štrajka u fabrici: kućni štrajk bi neminovno morao da bude radikalniji, jer se povlačenje iz procesa rada u fabrici u velikoj meri oslanjalo na kontinuirani rad kod kuće.

Wages for Housework kampanja uvek je bila kontradiktorna, jer predlažući još jedan „socijalni program“ ili „pravo“ (kako ga nazivaju u SAD-u), taktički je mešalo „socijalnu nadnicu/nadoknadu“ (koncesiju države blagostanja i kapitala za deo stanovništva od kojeg se ne zahteva samo-valorizacija ili je, pak, iscrpljena) sa nadnicom koja kao da je plaćena formalno zaposlenima. Ovakva vrsta socijalne nadnice bila je suprotstavljena onom što je čak i tada bila sve fiktivnija „porodična nadnica“, koja je podrazumevala da je jedna plata koju donosi muškarac hranilac porodice bila dovoljna da zadovolji potrebe porodice koju čine i nezaposleni, zavisni članovi – moćna fikcija, jer se koristi da drži veštački niskim nadnice žena koje rade, od vremena industrijske revolucije do danas. Takođe, ideja *Wages for Housework*, kada se nije pojavljivala s grotesknim rezultatom u vidu komodifikovanog kućnog rada, imala je značajne efekte. Naime, kućni rad migranata u domovima globalne srednje klase država bi mogla vrlo lako da rekuperira kao oblik menadžmenta populacije neaktivne u formalnoj ekonomiji, kao što je slučaj sa „Bolsa Familia“ programom za siromašne porodice u Brazilu ili sa nekim elementima platforme nemačke leve partije koji su u opticajima poslednje tri godine. Poenta o povratku kućne uslužne klase je krucijalna, naravno, jer reflektuje mnogo različitih preokreta u globalnoj kapitalističkoj akumulaciji – transnacionalne migracije i njihove regulacije u zemljama Zapada, feminizaciju migracija, dramatičan porast broja žena koje se zapošljavaju, što je delom posledica legislativa o jednakim pravima, uglavnom na Zapadu. Ali, u tom slučaju žene više nisu u mogućnosti da obavljaju svoje dvostruko zaduženje, posebno u slučaju kada imaju malu decu i troškove dečije nege. Ovaj narativ

je, u stvari, alegorija o značaju liberalnog feminizma zasnovanog na jednakosti, koji je u mnogim slučajevima uspeo u uklanjanju rodnog iz eksploatacije u okviru radnog mesta, samo da bi se zamenio pokretljivom i ilegalnom klasom „drugih žena“, dok se država blagostanja rastakala u neoliberalnoj eri. U tom smislu, komodifikacija kućnog rada nasilno uvodi klasne odnose i klasne podele feminizma, ali bi na nju trebalo gledati kao na jednu iz serije poraza koju doživljava društveni pokret radničke klase u neoliberalizmu, koji je za žene vratio sat unazad na specifičan način ali u saglasju sa opštom društvenom regresijom. Taj poraz ne bi trebalo pripisivati samo ograničenoj viziji liberalnog mejnstrim feminizma.

Dakle, jedna od velikog broja lekcija koju mogu da primetim u idejama *Wages for Housework* je odnos borbe u okviru koje je oblik vrednosti, u ovom slučaju nadnica, primenjen na društvene odnose, posebno na društvenu reprodukciju, do tačke preokreta u kapitalističkoj akumulaciji i do momenta krize (uz italijanske autonomiste i *Wages for Housework* epizode koji su se pojavile od kraja šezdesetih i početkom sedamdesetih godina XX veka, oko događaja koji su postavili osnove neoliberalne ere). Nadnica može da postane kategorija osporavanja, poluga propitivanja celokupnog oblika proizvodnje sa stanovišta roda i način da se borbe na radnom mestu povežu sa društvenim borbama u „zajednici“. Ova diskusija takođe može da se poveže sa današnjicom, sa onim što može da se smatra dûgom u smislu nadnice kao mestom klasne borbe i u smislu opadanja klasnih antagonizama i uspostavljanja istih na drugačijim osnovama. Takođe, i što je vrlo važno, dug se koristi umesto nadnice da bi se došlo do roba, usluga, kao i do samo-razvoja (preduzetnički i obrazovni životni projekti), što uvodi figuru „ljudskog kapitala“ koja je postala objektivno neizostavni deo života. U ovom smislu, dug danas, kao što je „otkriće“ neplaćenog rada ranije, signalizira umanjene izgleda za kolektivnu aktivnost radničke klase na radnom mestu – ne samo zato što se dosta, ako ne veći deo, kapitalističkog rada odvija van zvaničnog radnog mesta, kao što su italijanske autonomne feministkinje istakle, već zato što akumulacija podstaknuta dûgom proizvodi identitete povezane sa potrošnjom a ne sa proizvodnjom. To može da se smatra jednom od ključnih subjektivnih političkih posledica restrukturiranja odnosa između rada i kapitala nakon sedamdesetih godina XX veka, kada se i izvlačenje viška vrednosti intenziviralo.

Nastavljajući dalje s prvom tačkom, sa negacijom rada, želela bih da referišem na jedan citat grupe *Théorie Communiste*: „Društveni karakter proizvodnje ne predočava bilo šta: on iznosi kontradikcije o osnovama vrednosti.“ Razlog iz kojeg je osnova vrednosti prikazana kao kontradiktorna društvenim karakterom kapitalističke proizvodnje je da taj karakter kreira mogućnosti za beskonačno različite i opsežne oblike ljudske saradnje, proširuje sfere potreba, želja, dobara, omogućuje razvoj tehnologije koji može da učini „opšti intelekt“ zaista efektivnom silom,

itd.; i sažima sve ove kapacitete na bedan format rastuće vrednosti i privatnog vlasništva (tehnički, takođe može da se doda da je osnova vrednosti kontradiktorna jer je ova osnova zapravo rad, dok kapital konstantno mora da proteruje rad iz procesa proizvodnje), koji su nadalje umanjeni periodičnim krizama i ratom. Pisci koji se bave temom „komunizacije“ (communisation), odnosno, trenutnim i neposredovanim zaokretom ka komunizmu prateći tendencionalan slom odnosa kapital-rad i odumiranjem bilo kakve politike koja se zasniva na afirmaciji rada i identiteta radnika, koju oni nazivaju *programatizmom*, povezuju odbijanje rada sa odbijanjem upotrebne vrednosti i nisu zadovoljni eliminacijom apstraktnog rada i prometne vrednosti samo kao nečega što označava kapitalističke funkcije u neškodljivim uslovima. Kao što Bruno Asturian piše:

„Ali tada, ukoliko se upotrebna vrednost smatra identičnom sa utilitarnošću, odbijanje vrednosti se ograničava na odbijanje prometne vrednosti. I istina je da komunistička teorija u svojim programskim oblicima nudi različite verzije odbijanja vrednosti koje su, na kraju, ograničene na eliminaciju prometne vrednosti kroz planiranje. Aktivnost ostaje ista (rad odvojen od potrošnje i od ostatka života), a planiranje garantuje pravdu, jednakost i zadovoljenje potreba, što se smatra egzogenim, skoro prirodno datim. Naprotiv, čim se komunizacija razume kao radikalna promena aktivnosti, svih aktivnosti, kao personalizacija života napuštanjem klasa, upotrebna vrednost otkriva svoju apstraktnu dimenziju utilitarnosti za (solventnim) zahtevom nepoznatim u svojoj osobenosti i stoga prosečnim, apstraktnim.“

Na ovom mestu treba istaći, dotičući kratko probleme koji prožimaju francusku i britansku teoriju komunizacije, da „komunistička teorija u svom programskom obliku“ referiše na ortodokсни marksizam, kao što je slučaj sa njenom institucionalizovanom verzijom u staljinističkoj francuskoj Komunističkoj partiji tokom XX veka, na primer, jer mnogi od ovih normativnih principa, kao što je neškodljivost upotrebne vrednosti, bila je u drugim nacionalnim i kritičkim kontekstima dekonstruisana pre nekoliko decenija, kao što je slučaj sa naporima nemačke kritičke teorije vrednosti.

Ali šta se dešava ukoliko mislimo reprodukciju unutar društvenog karaktera proizvodnje koji čini vrednost kontradiktornom i postavlja reprodukciju u okviru termina „protiv-produktivni rad“ – termin koji je koristio Kris Artur da bi ukazao na nezavisnu subjektivnost rada unutar i protiv njegove supsumcije subjektu kapitala (izvinjenje za neobjašnjeni hegelijanski idiom na ovom mestu)? Kao što je Silvija Federiči pisala, politički značaj redefinisanja reproduktivnog rada bio je dvostruk – ne samo da je umanjio samodovoljan i prirodni status produktivnog rada jednakog nadničarskom radu (ne zato što sav nadničarski rad nije produktivan po Marks, već zato što se

nadničarski rad oslanjao na nevidljivu dopunu, na neplaćeni rad) – već je i preokrenuo reproduktivni rad u mesto sporenja *jer* se smatrao upisanim u cikluse akumulacije:

„ ... uvažavajući da ono što smatramo 'reproduktivnim radom' predstavlja teren akumulacije i stoga i eksploatacije, takođe smo u mogućnosti da vidimo reprodukciju kao teren borbe, i ono što je veoma važno, zasnovane na anti-kapitalističkoj borbi protiv reproduktivnog rada koja neće uništiti ni nas ni naše zajednice. ... To je omogućilo promišljanje svakog aspekta svakodnevnog života – podizanja dece, odnosa između muškaraca i žena, homoseksualne odnose, seksualnost uopšte – u odnosu na kapitalističku eksploataciju i akumulaciju.“

Kao i:

„Mogućnost da se kaže da je seksualnost za žene rad vodi ka potpuno novim načinima razmišljanja o seksualnim odnosima, uključujući gej odnose. Zbog feminističkog i gej pokreta, počeli smo da razmišljamo o načinima na koje kapitalizam eksploatiše seksualnost i čini je 'produktivnom'.“

Ali, uz svo redefinisane produkcije i reprodukcije koje se pojavljivalo u različitim istorijskim okolnostima i koje se ne može smatrati „greškom“ ukoliko se posmatra iz naše istorijske i teorijske nadmoćnosti, još uvek se suočavamo sa kontradikcijom koja proširuje definiciju produktivnog rada na način da ga prikazuje kao afirmaciju rada i kao zahtev za nadnicom – što je, naravno, dijalektički zahtev (*Wages Against Housework*), strateški „nemoguć zahtev“, i na isti način je definisan i favorizovani *Osnovni zagaranovani prihod* u nekim od marksističkih argumenata. Ali, taj zahtev preuzima politiku zasnovanu na analizi širenja realne supsumcije/robnih odnosa, finansijalizacije, generalizacije dūga u privatizovanoj i profitno-orijentisanoj društvenoj reprodukciji, kao i okretanja glave od biopolitičkog širenja državne sfere u privatna domaćinstva koja su postala takvim zbog ekonomskih interesa kapitala. Takođe, na prvi pogled, utvrdio je i konsolidovao odnose nadnice; preobratio je dom u radno mesto žena (ili svih onih koji rade kod kuće), pre nego je izazvao i problematizovao rodnu podelu rada i njenu intimnu vezu sa oblicima nadnice. Na izvestan način, koncept nadnice za kućni rad suprotstavlja se svojoj polaznoj tački, što je rušenje klasnog odnosa rušenjem pozicije žena u okviru njega – da bi se potvrdila dijalektička i strateška priroda kampanje, odgovor bi mogao biti da se ide putem koncepta robe da bi se eliminisala roba?

Vraćajući se na diskusiju oko upotrebne vrednosti u citatu Asturijana, moglo bi se reći da problem ovde leži u tome što upotrebna vrednost kućnog rada nikada nije dovedena u pitanje, što znači da može postati kapitalistička roba sa svojom upotrebnom i prometnom vrednošću kao svaka druga

roba. A ako bi se upotrebnost vrednost stavila pod lupu kritike, kućni rad kao rad koji prirodno leži van odnosa kapital-rad, esencijalan za reprodukciju tog odnosa ali ne i podložan komodifikaciji, postalo bi čudno izvoditi ga za nadnicu kao u fabričkom radu ili u marketingu. Upravo je ovo jedan od razloga zašto sam zainteresovana za analizu kućnog rada i veze sa post-objektnim umetničkim praksama, kao što bi to bio slučaj sa, na primer, *Maintenance Art Manifesto* i sa performansima američke umetnice Mirl Lejderman Ukeles (Mierle Laderman Ukeles), koji su se dešavali gotovo u isto vreme kao i operaistički ili autonomni feminizam. To je zapravo bio kućni rad izvođen kao umetnost unutar muzeja i bio je i upleten u i anticipirao je milje rada i usluga onoga što je tada, smešno ali sugestivno, nazivano dematerijalizovanom umetnošću (isto kao što se danas priča o nematerijalnom radu). Pod ovim, zapravo, mislim na avangardne tendencije koje se protežu od Dade i Fluksusa (Fluxus) do konceptualnih i post-konceptualnih, relacionih, društvenih i nevidljivih praksi danas. Međutim, u svrhu ove analize, referišem na posebnu vrstu lingvističkih „dematerijalizacija“ zasnovanih na aktivnosti koje su obuhvaćene zaokretom ka tkzv. ranom post-fordizmu na Zapadu.

Kućni rad koji se pojavljuje kao umetnost, na neki način ponavlja gest re-definisanja kućnog rada kao rada. Bedna i de-politizovana sfera društvene prakse kao što je bila uzdignuta do vidljivosti i kritičkog razmatranja, tamo u politici, ovde u estetici, erodirala je gore pomenuto što je podržavalo podelu rada i recipročno je kontaminiralo „superiorni“ pol (ako kućni rad treba da bude plaćen, onda sve treba da bude plaćeno, što je logički i materijalno nemoguće, stoga hajde da se rešimo kapitala; ukoliko kućni rad nije toliko različit od umetnosti, onda umetnost nije toliko različita od kućnog rada).

Kao što se kaže u *Manifestu*:

„Obavljam vraški mnogo pranja, čišćenja, kuvanja, obnavljanja, održavanja, čuvanja, itd. Takođe (do sada je to bilo odvojeno) 'radim' u umetnosti. Sada jednostavno obavljam ove svakodnevne poslove, izbacujem ih iz svesti, izlažem ih, kao umetnost. Živeću u muzeju kao što to obično radim kod kuće sa svojim mužem i svojim detetom, za vreme trajanja izložbe (Može? Ili ukoliko ne želite da budem tu tokom noći, dolaziću svakog dana) i raditi sve ove stvari kao javne umetničke aktivnosti: poliraću podove, brisati prašinu sa svega, prati zidove (tj. raditi 'podne slike, rad u prašini, skulpture od sapunice, zidne slike')...“

Prelazeći preko primera *Wages for Housework* u ovoj diskusiji, ukratko ću pomenuti *W.A.G.E.*, grupu na koju sam referisala u uvodu, čija kampanja za finansijsku kompenzaciju (iz

institucionalnih budžeta, uglavnom) za umetničke prakse koje ne proizvode rezultate koje je lako opredmetiti, institucionalno i ekonomski: oni hoće „kapitalističku vrednost“ za „kritičku vrednost“ koju donose, nadajući se da će prekinuti magičnu vezu između umetnika i spekulatora, subjektivno i strukturno. Naravno, odgovor na to može biti isti kao i poenta izvedena u ovom predavanju, a to je kako zahtevati poboljšanje uslova reprodukcije pod uslovima koji i sami moraju da se iskorene. Kao što je Paolo Virno rekao referišući na pomenuto, „Danas umetnički rad postaje rad za nadnicu dok je problem, naravno, kako da se oslobodi ljudska aktivnost uopšte od oblika nadničarskog rada.“ Stoga je važno, što nastojim da uradim u svom istraživanju više orijentisanom na umetnost, da se ovi slojevi malo razdvoje i da se pokuša sa utvrđivanjem ne sličnosti umetnosti i života kao radikalnog poduhvata, već *mimetičkog* odnosa između njih – „mimetičko“ se odnosi na pojam mimezisa koji se može na različite načine izvesti iz rada Adorna, Benjamina i Rodžera Kajoa (Roger Callois) – što podrazumeva prekid uslova fuzije, koliko i uslove separacije. Nadalje, rekla bih da nema smisla gledati na odnos između umetnosti i politike bez da se najpre vidi kako se umetnost i rad razilaze i približavaju u kapitalu.

Prateći ovu ambivalentnu nit, htela bih da završim postavljanjem jednog otvorenog pitanja na koje sam kratko referisala na početku, o teškoj dijalektici između afirmacije i negacije u feminističkim i komunističkim politikama. Dijalektika afirmativnog i negativnog je možda najinteresantnije nasleđe pravca autonomnog marksizma o kojem sam ovde pričala. Zahtev za nadnicama za kućni rad/društvena nadnica može se posmatrati, što je možda u napetosti sa mojim dosadašnjim argumentima, jednim od najjasnijih primera toga. Ovde imamo afirmaciju identiteta radnika da bi se rastavio celokupni rad-kapital odnos kroz nemoguće ekspanzivan i nemerljiv koncept rada – takođe afirmacijom pokorene klase u okviru kapitala – da bi se s mukom povratilo nešto od bogatstva proizvedenog radom i da bi se proširila autonomija za akciju radničke klase dalje od bivanja radničkom klasom. Tvrditi kako smo korisni kapitalu da bi se uzurpirala mera nezavisnosti od njega klasičan je gest svih borbi oko bogatstva. Postoji paralela u afirmisanju kolektivnosti žena da bi se konačno ukazalo na nemogućnost i nepravdu roda (uključujući rodnu podelu rada, kao što je slučaj u *Wages for Housework* i u većini drugih materijalističkih verzija feminizma) kao da je takvim proglašeno heteroseksualnim re-produktivnim matriksom; rod kao naturalizujuća logika atomizacije i kontrole. Na ovom mestu može da bude od koristi dodati koncept „roda“ kao realne apstrakcije u kapitalu i prizvati neke od argumenata Šulamite Fajerston (Shulamith Firestone) o „seks-klasi“ iz knjige „Dijalektika seksa“ (*The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*), kao i među drugim artikulacijama kod Fukoa (Foucault), Melije (Melina) ili kod Hokengema (Hocquenghem) koji zaokružuju logiku seksualne preference i robe, ili u radu Deniz Rajli (Denise Riley) o problematici kategorije „žena“ u feminizmu, ali verujem da neću imati vremena da ovu temu

detaljni razmatram ovde.

Istorija feminističkih pokreta pokreće dosta pitanja o identifikaciji i dez-identifikaciji, odnosno, šta su problemi i potencijali kolektivnog identifikovanja kao ugnjetavane grupe da bi se i prevazišla opresija i grupni identitet koji je perpetuirao. Naravno, to se povezuje sa Marksovom idejom o radničkoj klasi koja više ne mora da bude radnička klasa ukoliko se kapitalističko društvo izmeni u neko drugo (kako se ne identifikovati sa strukturnom ulogom koju vam je dodelila moć dok ta uloga uznemirava celokupan sistem, tačnije, šta je struktura 'radikalne identifikacije'?).

Ovo su pitanja koja mogu da se postave filozofski koristeći pojmove poput identiteta, negativnosti, univerzalnosti da bi opertale centralnu problematiku onoga što potom može da se nazove politikom identiteta, kao i tvrdnju da su izgubile svoj radikalni horizont kroz akt svog smeštanja u postojeće stanje stvari. To bi takođe moglo da se poveže sa načelima koja se provlače u savremenoj francuskoj političkoj filozofiji, na primer kod Ransijera (Ranciere) i Badjua (Badiou), o tome kako jedina moguća promena može da dođe iz des-identifikacije sa situacijom, što takođe znači dezidentifikaciju sa političkim identitetima i kolektivima koji reprodukuju „logiku situacije“, tj. fiksiraju političke identitete ugnjetavanja i oslobađanja za i kao ugnjetavani. U kakvoj je to interakciji sa društvenim pokretima u kojima je identitet bio afirmisan kao tle za re-inveciju (feministički separatizam, nacionalizam crnih, itd.), ponekada kao prelazni oblik artikulacije većih i dugotrajnijih pokreta za društvenu promenu koji su zasnovani na prevazilaženju kapitalizma/patrijarhalnosti/rasizma? Za Ransijera, sažetak „dez-identifikacije“ ili iz-meštanja, koja je vezana za prethodnu tačku raskida sa reprodukcijom afektivnih i društvenih pozicija uvedenih hegemonim redom, upravo su devetnaestovekovni francuski radnici koji su želeli da učestvuju u kulturi koju je buržoazija proglasila univerzalnom, pre nego da budu zadovoljni svojom ulogama radnika. Na ovaj način, oni su izazivali distribuciju humanosti, pretpostavke same univerzalnosti u tom društvu – negirali su rad tako što su tokom cele noći pisali poeziju. Ali, pojam „dez-identifikacije“ takođe treba da bude balansiran svojim kontradikcijama i kontingencijom, jer može da proizvede vrlo različitu vrstu pokreta; pokret koji polaže pravo na postojeće bez da ga menja; ili aplikaciju univerzalnosti bez obzira na strukturalnu nejednakost, „re-distribuciju“ postojećeg senzibilnog. Možemo ovde referisati na Marksa kada govori o sindikatima izuzetim iz zakona nakon Francuske revolucije, pod zakonima „zavere“ koji su zabranjivali udruživanje ljudi „sličnih pozicija i zanimanja“ što je otežalo „slobodu, jednakost i bratstvo“ nove republike. Upravo je zato Marks smatrao tu revoluciju buržoaskom – možda kao što na isti način Ransijer proteruje političku ekonomiju iz svoje političke filozofije... Ovde ću stati.

Izvorni naslov teksta: Counter(re-)productive Labour, Marina Vishmidt

Tekst je siže predavanja održanog u okviru izložbe **Beyond RE Production. Mothering.**

Dimensions of social reproduction during neo-liberalism, Kunstraum Kreuzberg/Bethanien, Berlin, 2011.

Reference:

(1) „Big Society“ (Veliko društvo) je program britanske koalicijske vlade od 2010. godine i podrazumeva „kreiranje klime koja će osnažiti lokalne ljude i zajednice, gradeći veliko društvo koje će oduzeti vlast političarima i dati je ljudima“. Program podrazumeva: pre svega volonterizam svih građana (dakle besplatan rad u lokalnim zajednicama), decentralizaciju vlasti ka lokalima, društveno preduzetništvo, projektna partnerstva sa biznis sektorom, filantropima i humanitarnim organizacijama, itd. (<http://www.thebigsociety.co.uk/>). Program „Big Society“ je posledica drastičnih umanjavanja ili ukidanja javnih davanja i fondova za kulturu, socijalne programe, itd. Propagira se volonterizam koji posebno u ovom slučaju dovodi do drastične prekarizacije stanovništva, pod ideologijom „društvene promene i progresa“.

(2) Komunizacija (communisation) je koncept koji se u najširem smislu može nazvati izvesnom *teorijom komunizma*, koja „uključuje buntovnički anarhizam, komunističku ultra-levicu, post-autonomiste, anti-političke struje, grupe poput *The Invisible Committee*, kao i eksplicitnije struje 'komunizacije' poput inicijativa *Théorie Communiste* i *Endnotes*. Očigledno je da je u srcu reči komunizam, jer preokret ka komunizaciji sugerira komunizam kao posebnu aktivnost i proces...“ (Citirano iz: Benjamin Noys, ed, *Communization and its Discontents: Contestation, Critique, and Contemporary Struggles*. Minor Compositions, Autonomedia. 2011.). Odabrani linkovi:

<http://www.communisation.net/?lang=en>

<http://www.theoriecommuniste.org/>

<http://libcom.org/library/communisation-vs-socialisation-suspended-step-communisation-theorie-communiste>

<http://endnotes.org.uk/>

(3) Aktivnosti poput: samo-reduktivnosti (*autoriduzione* – samostalna redukcija cene robe ili usluge), proleterske kupovine (kao 'besplatne-kupovine' za sve) i skvotiranja (naseljavanja napuštenih prostora bez nadoknade) se najčešće upotrebljavaju tokom različite vrste protesta, najčešće radničkih protesta.